

ADMIRE

RAPPORT

TUSSEN LANDBOUW EN (NATTE) NATUUR: is er plaats
voor overgangsgebieden?

Co-creation workshop – 5 november 2024

Radboud University

ZOO
ANTWERPEN

Antwerp Zoo
Foundation

Stichting
Borgervveen
for ecosystem restoration

Bosgroep Zuid Nederland

Natuurmonumenten

pidpa
water in beweging

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

University
of Antwerp

Auteur(s)

Hoy-Ming To, Vlaamse Landmaatschappij

Jan Staes, Universiteit Antwerpen

Katrien Wijns, Natuurpunt Beheer

Hendrik Schoukens, Universiteit Gent

Gert-Jan Van Duinen, Stichting Bargerveen

Jordi Troonbeeckx Vlaamse Landmaatschappij

Marente Lokin, HAS green academy

Bram Van Nevel, Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Datum

5 december 2024

Contact

Katrien Wijns | Projectcoördinator Interreg ADMIRE

Natuurpunt Beheer | Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, Belgium

katrien.wijns@natuurpunt.be | +32 (0)497/05.29.21

www.grensregio.eu/projecten/admire

Dit project werd mogelijk gemaakt door Interreg Vlaanderen-Nederland met steun vanuit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Inhoudstafel

1. Opzet, programma en aanwezigheid	4
2. Een korte uitleg bij elke presentatie	5
3. Bevindingen werktafelsessies	7
3.1. Aanduiding overgangsgebieden en het juridisch kader	7
3.2. Natuurinclusieve landbouw	8
3.3. Klimaatadaptieve landbouw/op zoek naar de intrinsieke motivatie van de landbouwer	9
4. Conclusie, adviezen en vervolgstappen	9
5. Meer info	10

1. Opzet, programma en aanwezigheid

De Vlaamse Landmaatschappij organiseerde in kader van het Interreg ADMIRE project een workshop die handelde over overgangsgebieden. Deze ging door op 5 november 2024 op de stadscampus van Universiteit Antwerpen.

Het doel van de workshop is om te komen tot een interessant debat over overgangsgebieden waarbij verschillende aspecten aan bod komen. Hiertoe bakenden we het onderwerp af tot enkele thema's, wilden we een verscheiden publiek bereiken en maximaal 50 experts laten deelnemen aan de workshop.

Over de verschillende thema's werd een gepaste spreker gevonden, hieronder zichtbaar in het programma. Alle ADMIRE-partners hebben input gegeven voor een gedifferentieerde uitnodigingslijst met genodigden uit België en Nederland en vanuit verschillende vakgebieden. Er werden meer dan 50 uitnodigingen verstuurd, 42 mensen schreven zich in, er waren de dag zelf 3 verontschuldigen, 3 afwezigheden en 2 extra aanwezigen. De dag zelf waren er 38 deelnemers aanwezig.

Welkomstwoord procesbegeleider Katja Vanderpoorten
Introductie van twee uitdagingen van op het terrein <ul style="list-style-type: none">• De Zegge (Be) – Els Remans• Het Bargerveen en de Duitse Veenrestanten (NI) - Gert-Jan Van Duinen
Het belang van de aanduiding van overgangsgebieden - Jan Staes
Hoe ver reikt het juridisch kader? - Hendrik Schoukens
Vershillende vormen van natuurinclusieve landbouw <ul style="list-style-type: none">• Paludicultuur - Gert-Jan Van Duinen• Inzet van beheeroverkomsten in natte natuur - Jordi Troonbeeckx• Agroforestry en voedselbossen - Marente Lokin
Klimaatadaptieve landbouw en op zoek naar de intrinsieke motivatie van de landbouwer – Bram Van Nevel
Lunch
Werktafelsessie Natuurinclusieve landbouw
Werktafelsessie Intrinsieke motivatie landbouwer/Klimaatadaptieve landbouw
Werktafelsessie Aanduiding overgangsgebieden en juridisch kader
Afsluiting en plenaire terugkoppeling

2. Korte toelichting bij elke presentatie

Introductie van twee uitdagingen van op het terrein

- De Zegge (Be) – Els Remans (VLM)
- Het natuurpark Bourtranger Moorpark en de Duitse Veenrestanten (NI) - Gert-Jan Van Duinen (Stichting Bargerveen)

Beide cases illustreren hoe omliggend landbouwgebied (en woongebied) de natuurlijke hydrologie van de natuurkern de Zegge en de hoogveenrestanten in Nederland beïnvloedt. Het gaat telkens om ondermeer diep drainerende grachten, die (ongewenst) de kwel afvangen van nabijgelegen (natuur/veen) gronden.

Het belang van de aanduiding van overgangsgebieden - Jan Staes (UAntwerpen)

Jan start zijn presentatie door te stellen dat vandaag de dag 75% van alle moerassen uit Vlaanderen zijn verdwenen in de afgelopen 50-60 jaren. Dit heeft onder andere tot gevolg dat vroegere permanente natte gebieden, nu tijdelijk droogvallen. Hij toont middels kaartmateriaal aan hoe in het verleden dikwijls de natste gebieden drooggetrokken werden door grachten aan te leggen. Drainageverlies door grachten in Vlaanderen is enorm groot, rond de 500 – 1300 miljoen m³ per jaar. Hierdoor zijn we zeer gevoelig voor droogte want onze waterbatterij is leeg. Daarnaast zorgen steeds extremere weersomstandigheden ook voor meer uitdaging.

Er dringt zich dus een nood tot hydrologisch herstel op, zowel vanuit het waterbeheer als vanuit natuurontwikkeling en -behoud. Dit herstel is onhaalbaar wanneer de perimeter voor natuurdoelen de hydrologische grenzen niet omvat. Kunnen we zones/gronden afbakenen die als overgangsgebieden benoemd kunnen worden? Aan de hand van bestaande data en kaartmateriaal zoals watersysteemkaart, bodemkaart,... wordt een oefening gemaakt die een blik werpt op wat overgangsgebieden zouden kunnen zijn. We moeten het debat durven aangaan: er werden in de

Kempen depressies ontwaterd door grachten te trekken door hoge ruggen, die bijgevolg (onnodig) mee ontwaterd worden. Een oplossing zou kunnen zijn om deze depressies op te vullen of grachten gedeeltelijk in te buizen

waar ze door de ruggen snijden.. Vanuit oogpunt van waterbeheer ligt dit dan weer gevoelig.

Hoe ver reikt het juridisch kader? - Hendrik Schoukens (UGent)

Hendrik start met een voorbeeld van een klein (moeras) perceel in landbouwgebruik in Sint-Martens-Lennik, dat op een gegeven moment te nat is om te bewerken. Door braakligging ontstaat een moeras waar doorheen de tijd zeldzame soorten terugkomen, uiteindelijk krijgt het moeras, omwille van de aanwezige natuur en onder actie van de buurtbewoners, een beschermd statuut. Op kaart is dit een rechthoekig afgebakende zone, aangezien het rechtssysteem de afbakening op perceelsgrens toekent. In plaats van de natuurlijke vorm van het moeras, verkrijgen we aldus een rechthoekig afgebakend moeras.

Hendrik geeft verder inzicht in de leemtes van de wetgeving waar overgangsgebieden in zouden kunnen thuishoren. Bv: Verwevingsgebieden in agrarisch gebied op gewestplanbestemming. Naast de aanduiding is hier echter weinig af te dwingen en bovendien wordt het aangevochten en weinig goedgekeurd in RUP processen. Ook in het natuurdecreet, bekrachtigd in de jaren 90, zijn er leemtes terug te vinden: bij de aanduiding van VEN en IVON gebieden was het de bedoeling om natuurverwevingsgebieden en natuurverbindingsgebieden aan te duiden. Dit laatste is niet mee uitgerold, waardoor de term overgangsgebied wat blijft hangen in de lucht.

Ook andere bestaande rechten licht hij toe en hij geeft aan in welke mate ze van toepassing zijn op de term overgangsgebieden, zoals 'gedefinieerd' door de toelichting van Jan Staes. Onder andere is de wetgeving rond Natura 2000 ook belangrijk, het spreekt zich ook uit over de omgeving van de Natura 2000 gebieden, in die omgeving mogen geen maatregelen genomen worden met een negatieve impact op Natura 2000. Daarnaast is het Kaderrichtlijn Water (KRW) en het recente Natuurherstelwet zeer relevant voor overgangsgebieden.

Verskillende vormen van natuurinclusieve landbouw

- **Paludicultuur - Gert-Jan Van Duinen (Stichting Bargerveen)**

Gert Jan geeft een korte uiteenzetting rond veengronden die ontwaterd worden en bijgevolg degraderen. Hij stelt dat paludicultuur een oplossing kan zijn om veengronden nat te gebruiken. Zo kan er riet geteeld worden, die een afzet kent voor papierproductie. Ook veenmos en lisdodde kunnen gegeerde afzetproducten worden. Ook in andere delen van de wereld is men hiermee bezig of aan het experimenteren. Aan de hand van het trechtermodel, dat rekening houdt met waterstand, bodemtype, gewenste ecologie en economische potentiëlen, kan men bepalen welke gewassen geteeld kunnen worden.

- **Inzet van beheeroverkomsten in natte natuur - Jordi Troonbeeckx (VLM)**

Via een presentatie laat Jordi zien wat beheeroverkomsten zijn en welke beheeroverkomsten geschikt zijn om nabij natte natuurkernen toe te passen. Deze kunnen uitzonderlijk interessant zijn voor de landbouwer daar deze gronden toch te nat zijn voor traditionele teelten, anderzijds door verminderd/geen mestgebruik zal er geen uitspoeling zijn van meststoffen door het oppervlaktewater, waardoor een natte vegetatie zich beter zal kunnen ontwikkelen.

- **Agroforestry en voedselbossen - Marente Lokin (HAS Green Academy)**

Marente geeft verschillende vormen van agroforestry aan, die in verschillende trappen van complexiteit gerealiseerd en onderhouden kunnen worden. Ze geeft daarbij ook aan waarom percelen in agroforestry een positieve invloed kunnen hebben op natuurgebieden en dat deze positieve invloed ook in de omgekeerde richting geldt. Als laatste licht ze nog de relatief nieuwe term 'voedselmoeras' toe, wat kan verstaan worden onder aanplantingen van vegetatie met eetbare vruchten/afgeleiden in natte omstandigheden. Niet te verwarren met dezelfde term die in Vlaanderen een eerder negatieve betekenis heeft: een plaats waar geconcentreerd veel aanbod is van ongezonde voeding (bv. opeenhoping van fastfoodketens bij elkaar)

Klimaatadaptieve landbouw en op zoek naar de intrinsieke motivatie van de landbouwer – Bram Van Nevel (Agentschap Landbouw en Zeevisserij)

Bram licht een traject klimaatadaptatie toe. Dit was een initiatief van het Agentschap Landbouw en Zeevisserij. In dit traject werden onderzoekers, adviseurs, landbouworganisaties, overheden alsook landbouwers betrokken. De resultaten van dit traject geven aan dat er een algemene erkenning is van een probleem, dat samen aangepakt moet worden en waarbij gekeken wordt naar de belangen van alle partijen op korte, middellange en lange termijn.

Hij geeft verder nog toelichting over de peilimpactstudie van het ILVO, hier komt paludicultuur ook aan bod en wordt dit getoetst aan het ADKAR (awareness, desire, knowledge, ability en reinforcement) model. Dit is een model dat gebruikt kan worden om te toetsen in hoeverre iemand gemotiveerd is om bepaalde aanpassingen te doen. Hieruit blijkt dat de voordelen eerder gepercipieerd worden als maatschappelijk van aard tegenover de nadelen die vooral gedragen moet worden door de landbouwer.

Als laatste geeft hij inzicht in verschillende vormen van coregelingen die gekozen kunnen worden.

3. Bevindingen werktafelsessies

In de namiddag werden verschillende werktafelsessies gehouden over de besproken thema's. Hieronder zijn de belangrijkste bevindingen per werktafelsessie opgelijst. Als bijlage (zie punt 5) werden ook foto's van de flip-charts toegevoegd.

3.1. Aanduiding overgangsgebieden en het juridisch kader

De afbakening van de overgangsgebieden is misschien een proces dat natuurlijk aan het verlopen is. Zeker via het klimaat en extremen vindt er al een natuurlijke vernatting plaats.

De natte gebieden zijn de natuurkernen, wel zijn in Vlaanderen de N2000 gebieden te eng afgebakend.

De overgangsgebieden situeren zich dan tussen deze natuurkernen en de (intensieve) landbouwgebieden.

Situeren ze zich binnen of buiten de N-2000 gebieden?

Binnen N2000: verplichtend kader

- Maar de kernen zijn hydrologisch niet intact
- Hier kunnen aankopen door Natuurpunt: enkel aankopen i.f.v. natuur
- Ergens de grens en overgang van landbouw naar natuur: duidelijkheid naar de landbouw is belangrijk
- Duidelijkheid:
 - Wat is er nog mogelijk
 - Duidelijk tijds kader over de afbakening
 1. Afbakening kern
 2. Afbakening natuurverwevingsgebied errond

Buiten N2000: vrijwillige basis: hydrologisch herstel i.f.v. natuur

Vrijwillige basis: Geen kader:

- vrijwillig
- flankerend beleid; eenmalige vergoeding
- Drainage en hydrologisch herstel
- Gelijkheid openbare lasten
- Burenplicht
- Paludicultuur op oeverzones?
- Bufferstroken langs waterlopen

Economische hefboom:

- In Nederland boost door beleid
- In Nederland positieve evolutie via de waterschappen
- Bijvoorbeeld bouwsector betrekken voor afzetmarkt paludicultuur
- Paludicultuur als tussenstap naar natuurherstel?
- Natuurherstel via paludicultuur vergt een grote kost

Juridisch:

- Art.2: zones afbakening zonder waterputten/drainage
- Peilbesluit

3.2. Natuurinclusieve landbouw

- Wat is het verschil tussen (natuurinclusieve) landbouw en natuurbeheer? Zijn er ook gelijkenissen?
- Verschillen: doel van hogere biodiversiteit (NB) tegenover economische drijfveer en rendabiliteit (NL)
 - Gelijkenissen: streven naar een gezonde leefklimaat
- Probleemstellingen rond term overgangsgebieden:
 - Overgangsgebied: door dit al te benoemen zorgt dit voor polarisatie. Anderzijds: indien alle landbouw natuurinclusieve landbouw wordt => is de term overgangsgebied is niet meer nodig.
 - het huidige landbouwbeleid stimuleert te hard intensieve landbouw. Tegelijkertijd is er een grote omschakeltijd (en dus ook grote investering) om van intensieve landbouw over te gaan naar natuurinclusieve landbouw.
- Verschillen Vlaanderen versus NL:
 - Regelgeving rond agroforestry is in Vlaanderen nog niet op punt, tegenover in NL wel.
 - Rechtstreekse belastingvermindering door de waterschap is reeds mogelijk in NL.
- Ecohydrologische conflicten tussen natuur en landbouw: blijf praten met elkaar:
 - Tussen de burens onderling
 - Tussen de landen in kwestie
 - Een hogere partij, bv. Europa kan dan een grotere rol spelen.
- Moeilijkheden waar landbouwers nu nog mee zitten wat betreft overgangsgebieden:
 - Er is onzekerheid over 'aanwezige natuur' die mogelijks tot een bescherming en dus beperking voor de landbouwer kan leiden. Dit zorgt voor een rem bij de landbouwer om te experimenteren, uit schrik dat ze uiteindelijk afgestraft zullen worden voor iets dat uit goede wil en vertrouwen is opgestart. Deze onzekerheid moet weggenomen kunnen worden.
 - Spreiding van de risico ligt momenteel volledig bij de landbouwer, dit zou over de hele keten moeten gespreid worden
 - Beloningen voor landbouwers voorzien die de risico nemen (bv in de vorm van belastingverminderingen).
 - Economisch rendabel maken van natuurinclusieve landbouw.
 - De drempel om de initiële stap naar paludicultuur te zetten is groot. Dit brengt vaak investeringen met zich mee en subsidies zijn vaak pas van toepassing na een aantal jaar, wanneer men echt aan de paludicultuur kan beginnen.
 - Teveel regelgeving maakt het soms te ingewikkeld en kan de wil tot experimenteren fnuiken
 - Beschikbaar maken van onafhankelijk advies over agro-ecologie.
 - Het vak agro-ecologie beschikbaar maken op landbouwscholen
 - 'Carbon credits' zijn een leuke aanvulling, maar zijn niet afdoende op zich.
 - De nota's tijdens de sessie zijn in bijlage toegevoegd.

3.3. Klimaatadaptieve landbouw/op zoek naar de intrinsieke motivatie van de landbouwer

- Intrinsieke motivatie kan gevonden worden door:
 - Te werken rond kennisopbouw (bv. via 'best practices', bij elkaar op bezoek gaan)
 - De fierheid van de landbouwer over zijn producten te gebruiken, hiervoor waardering uit te spreken
- Klimaatadaptieve landbouw heeft nood aan
 - Stimulans vanuit de overheid (bv. Nederland 'aantal % biobased', 'bouwen met de boer')
 - Samenwerking met natuurorganisaties en overheden stimuleren
 - Mechanisatie (kunnen we elkaars machines gebruiken, zeker bij wetlands)
 - Kennis en ervaring delen
 - Denken op lange termijn: paludicultuur heeft een langetermijnvisie nodig om te werken, te overtuigen. De subsidies van de verschillende oproepen zijn goed, maar de termijn zijn vaak te kort
- Idee voor een Beheerovereenkomst op maat: wat als we bufferstroken/zones met lisdodde aanleggen daar waar de percelen te nat zijn?

4. Conclusie, adviezen en vervolgstappen

De workshop over overgangsgebieden tussen landbouw en natte natuur heeft bevestigd dat er een dringende behoefte is aan heldere kaders, juridische duidelijkheid en economische stimulansen om een succesvolle integratie van natuur en landbouw te realiseren. De belangrijkste inzichten zijn:

- **Overgangsgebieden zijn cruciaal voor hydrologisch herstel van natte natuur**
 - De afbakening van overgangsgebieden moet niet alleen juridisch, maar ook ecologisch en hydrologisch onderbouwd zijn.
- **Juridische en beleidsmatige leemtes bemoeilijken de implementatie**
 - De huidige regelgeving biedt onvoldoende houvast voor de aanduiding van overgangsgebieden.
 - Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water spelen een rol, maar concrete instrumenten om overgangsgebieden juridisch te verankeren ontbreken.
- **Natuurinclusieve landbouw vereist economische haalbaarheid**
 - Er is een spanningsveld tussen economische drijfveren van landbouwers en de doelstellingen voor biodiversiteit.
 - De overstap naar natuurinclusieve landbouw vereist substantiële investeringen en lange overgangstermijnen, wat zonder financiële prikkels moeilijk realiseerbaar is.
- **Klimaatadaptatie in de landbouw vraagt samenwerking en lange termijnvisie**
 - Landbouwers zijn bereid mee te werken aan klimaatadaptatie, maar vrezen financiële risico's en complexe regelgeving.
 - Kennisdeling, waardering en samenwerking tussen landbouw, natuurbeheer en overheden zijn essentieel om intrinsieke motivatie te stimuleren.

Op basis van deze conclusies worden de volgende aanbevelingen voorgesteld:

- **Duidelijke juridische verankering van overgangsgebieden**
 - Een wettelijk kader ontwikkelen dat expliciet ruimte biedt voor overgangsgebieden binnen en buiten Natura 2000.
 - Aandacht voor flexibiliteit in regelgeving, zodat experimenten met natuurinclusieve landbouw niet worden ontmoedigd door angst voor toekomstige beperkingen.
- **Financiële prikkels en risicospreiding voor natuurinclusieve landbouw**
 - Introductie van fiscale voordelen en subsidies om de overgang naar paludicultuur, agroforestry en andere natuurinclusieve landbouwwormen te vergemakkelijken.
 - Betrekken van sectoren zoals de bouwindustrie om economische afzetmarkten te creëren voor producten uit o.a. paludicultuur.
 - Bufferstroken en beheerovereenkomsten financieel aantrekkelijk maken.
- **Praktische ondersteuning en kennisdeling**
 - Opzetten van praktijkgerichte kennisplatforms waarin landbouwers goede voorbeelden kunnen delen en leren van experimenten.
 - Inzetten op onafhankelijk advies over agro-ecologie en integratie van deze thema's in landbouwonderwijs.
- **Samenwerking tussen sectoren versterken**
 - Natuurorganisaties, landbouwers en beleidsmakers structureel samenbrengen om gezamenlijke oplossingen te ontwikkelen.
 - Europese en nationale fondsen inzetten voor langetermijnprojecten rond hydrologisch herstel en klimaatadaptatie in landbouwgebieden.

Deze adviezen kunnen dienen als input voor verdere beleidsontwikkeling en als leidraad voor toekomstige samenwerkingen binnen het ADMIRE-project en daarbuiten.

De bevindingen van deze workshop

- zullen verwerkt worden in de opmaak van een 'Veenboek Vlaanderen-Nederland' met handvaten voor beheerders, onderzoekers, overheden en beleidsmakers. Het boek zal via het Interreg ADMIRE project tot stand worden gebracht
- worden, 'last but not least', tevens ook verwerkt in een beleidsadvies dat opgesteld wordt door Natuurpunt en op het einde van het project overgemaakt wordt aan de juiste instanties.

5. Meer info

- Alle **presentaties, posters en notities** vind je terug [onder deze link](#)
- Meer **foto's** van het event [vind je hier terug](#)